

حمایت از کپی رایت و مبنای آن در مالکیت فکری

پدیدآورنده (ها) : صالحی، جواد؛ ابراهیمی، یوسف

حقوق :: نشریه قضایات :: مهر و آبان ۱۳۸۹ - شماره ۶۶

صفحات : از ۵۵ تا ۵۸

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/868792>

تاریخ دانلود : ۱۴۰۳/۱۱/۱۷

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

- شرایط اثر قابل حمایت در نظام مالکیت های ادبی و هنری (کپی رایت)
- آثار مورد حمایت در حقوق مالکیت های ادبی و هنری ایران و شرایط آن
- مختصری پیرامون وضعیت حقوقی کپی رایت در حقوق ایران
- کپی رایت و مولفه های آن؛ جلوه ای از مالکیت فکری
- سیاست کیفری در نقض کپی رایت
- مبانی حقوقی حمایت از علائم تجاری: نگاهی نقادانه به رای صادره در پرونده شرکت امریکایی هرشی و شرکت ایرانی شکوپارس
- دکتترین ادغام و دکتترین نمای اجباری در مالکیت ادبی - هنری
- تبیین ماهیت حقوقی و اختلافات نام دامنه اینترنت
- کاوشی نو در نحوه حمایت از علائم تجاری در فضای سایبر با رویکرد تطبیقی
- حمایت از داده پیام های شخصی در بستر تجارت الکترونیکی
- بررسی ماهیت آثار سینمایی
- تحلیل مبانی حقوق پدیدآورنده در نظام های کپی رایت و حقوق مولف

عناوین مشابه

- ایده و حمایت از آن در حقوق مالکیت فکری
- دانش سنتی و لزوم حمایت از آن در نظام حقوقی مالکیت فکری
- ایده و حمایت از آن در حقوق مالکیت فکری
- کپی رایت و مولفه های آن؛ جلوه ای از مالکیت فکری
- موافقت نامه تریپس و نقش آن در گسترش حمایت بین المللی از مالکیت فکری
- تحلیل مصداقی شرایط حمایت از آثار ادبی و هنری در نظام حقوق مالکیت فکری
- اصل سرزمینی؛ مبانی نظری و آثار آن در نظام حقوق مالکیت فکری
- تحلیل موارد نقض مالکیت فکری توسط گردشگران در سفرهای گردشگری فضایی؛ نحوه مقابله و شیوه های جبران خسارت آن از منظر حقوق بین الملل
- محدودیت های نظام های سنتی حقوق مالکیت فکری در حمایت از طرح های مد و لباس
- اثر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی و توزیع درآمد در ایران

حمایت از کپی‌رایت و مبنای آن در مالکیت فکری

◀ جواد صالحی، یوسف ابراهیمی

چکیده: کپی‌رایت به عنوان یکی از پدیده‌های موجود در جوامع کهن بشری سابقه داشته است. با وجود این، جایگاه آن در نظام‌های حقوقی یا عرفی به نحو شایسته‌ای مورد حمایت قرار نگرفته است. مهم‌ترین و برجسته‌ترین حق در مالکیت فکری، حق انتشار آن است. حق نسخه‌برداری، مقدمه و شرطی برای منتفع شدن از اثر به شمار می‌رود. نسخه‌برداری از اثر بدون رضایت مولف آن، تجاوز به شخصیت و آزادی فردی تلقی می‌شود. به همین لحاظ، فقط مولف است که می‌تواند انتشار یا معرفی کردن اثرش

شخصی از این بدیهیات و دستورهای اخلاقی است.

ب) پاداش (reward arguments)

مطابق با نظریه پاداش، دلیل این که چرا حمایت کپی‌رایت مورد مذاکره است، این است که ما فکر می‌کنیم که منصفانه است، به یک نویسنده، به دلیل تلاش وی در ابداع یک اثر و عرضه آن به عموم، پاداش بدهیم. کپی‌رایت در واقع یک بیان قانونی قدردانی و تشکر از نویسنده به خاطر انجام دادن کاری بالغ بر آن چه که جامعه از آن شخص انتظار دارد یا احساس می‌کند که متعهد به آن بوده است، می‌باشد. به تعبیر دیگر، بحث از کپی‌رایت، شبیه به باز پرداخت دین است. با وجود این، در تقابل با دیگر سیستم‌های پاداش، کپی‌رایت به عموم مردم اجازه می‌دهد تا دریافت‌کننده پاداش و اندازه آن را معین نمایند. تعداد نسخه‌های کپی شده از روی یک کتاب پر خریدار یا نسخه‌های ضبط شده از یک فیلم ویدئویی، ملاک میزان پاداش مالی است که به مالک اثر داده می‌شود. این نظریه، بیشتر با دیدگاه‌های مارکسیستی هماهنگی دارد.

ج) انگیزه (incentive arguments)

دلیل سوم بر این ایده استوار است که هر آن چه در کل برای عموم و جامعه مفید است، بایستی حمایت گردد. پیش فرض دلیل انگیزه این است که تولید و پخش عمومی یک موضوع فرهنگی مانند کتاب، موسیقی، هنر و یا فیلم یک فعالیت ارزشمند و مهم است، و این که بدون حمایت از کپی‌رایت، تولید و پخش این موارد در یک سطح مناسب انجام نمی‌گیرد، چراکه آثار اغلب با هزینه‌های بالایی ابداع می‌شوند. به همین لحاظ اولین انتشار اثر می‌تواند فرصت را برای کپی برداری غیرمجاز فراهم کند. برای مثال، در حالی که برای نوشتن کتاب حقوق مالکیت‌های اخلاقی نوشته لیونل بنتلی (Bentley Lionel) وقت و انرژی زیادی هزینه شده است، منتشر کردن اولیه آن، می‌تواند به آسانی، با سرعت بالا و قیمت ارزان زمینه انتشار غیر قانونی مجدد آن را فراهم کند. لذا در صورت نبود قانون کپی‌رایت، ناقض کپی‌رایت می‌تواند به آسانی و بدون صرف هزینه‌ای برای ابداع ابتدایی آن، به تکثیر آن بپردازد. در حالی که به استناد دلیل انگیزه، اگر لیونل بنتلی مورد حمایت واقع نشود، این کتاب هرگز نوشته نمی‌شد یا منتشر نمی‌گردید.

ایده‌ها و تولید کتاب‌های جدید منع می‌کند. برای مثال، برای این که شخصی بخواهد از آوازی تقلید کند، معمولاً ضرورت دارد تا قسمت‌های اساسی و مهم آن آواز و موسیقی را دوباره ایجاد کند.

به لحاظ منع مردم از تأثیر متقابل و پیش روی موضوع‌های فرهنگی در چارچوب رعایت قانون کپی‌رایت، مهم است که به طور پیوسته قانونی بودن کپی‌رایت و مبنای آن را مورد بحث قرار دهیم. در این زمینه، بایستی توجه داشته باشیم که هر کسی فکر نمی‌کند که کپی‌رایت چیز خوبی است، چرا که با توسعه اینترنت، تعدادی از کسانی که فکر می‌کنند کپی‌رایت به‌طور غیرمنصفانه، توانایی هایشان را در تولید آثار ادبی و هنری جدید از بین می‌برد، به وجود آمده‌اند. اما واقعیت این‌گونه نیست. برای روشن شدن مطلب، در این نوشتار در پی آن هستیم طی دو گفتار مبنای حمایت از کپی‌رایت را بررسی کنیم.

گفتار اول: مبنای حمایت از کپی‌رایت

در خصوص تردیدها یا نقدها در مورد کپی‌رایت، سه دلیل مهم وجود دارد که به بررسی آن‌ها می‌پردازیم.

الف) حقوق طبیعی

(natural right arguments)

مطابق با نظریه حقوق طبیعی، دلیل این که چرا حمایت کپی‌رایت مورد مذاکره است، به این خاطر نیست که ما فکر کنیم که تمام مردم از کپی‌رایت نفع خواهند برد. بلکه به این خاطر از کپی‌رایت حمایت می‌شود، که کپی‌رایت یک حق است و به طور شایسته‌ای هم مورد حمایت واقع می‌گردد. به خصوص این که، کپی‌رایت حقی است که حق مالکیت را در تولیدهای عقلی سازماندهی می‌کند. زیرا چنین محصولی از فکر نویسنده‌ای شخصی نشأت می‌گیرد. برای مثال، شعر به عنوان تلاش و الهام عقلانی، محصولی از ذهن شاعر مورد توجه است. به تعبیر دیگر، این محصول بیانی از شخصیت نویسنده است. با فرض این که اثری که به وسیله فردی خلق می‌شود، ماهیت یکتای آن فرد را منعکس می‌کند. استدلال‌های حقوق طبیعی در این جا از ما می‌خواهد که نتایج آن ابداع یا اثر را به عنوان مالکیتی انحصاری متعلق به مبدع یا نویسنده بشناسیم. در نتیجه کپی برداری از اثر شخصی نویسنده، غضب مالکیت از او است، که این فعل معادل سرقت است. به همین لحاظ قانون کپی‌رایت درک قانونی و

کلیدواژه‌ها: مالکیت فکری، مبنای کپی‌رایت، کنوانسیون برن، موافقت‌نامه تریپس، حمایت

مقدمه: مالکیت فکری ترجمه واژه «Intellectual Property» است. برخی از حقوقدانان از آن با عنوان «مالکیت معنوی» یاد کرده‌اند. (اصلائی، ۱۳۸۴: ۱۷) مالکیت فکری از حقوقی است که در پی ایجاد یک ابزار جدید یا یک نوآوری و ابتکار منحصر به فرد، به صاحب آن اندیشه تعلق می‌گیرد. در واقع به این فرد خلاق که توانسته است با نیروی ذهنی و فکری خود وسیله‌ای جدید را اختراع یا اثری هنری و یا ادبی را خلق کند، حقوق انحصاری مبنی بر استفاده کامل از جنبه‌های مادی و غیر مادی آن در طی یک دوره زمانی خاص اعطای می‌گردد.

در پرتو این حق است که به صاحب حق اجازه داده می‌شود که در مورد چاپ یا عدم چاپ اثر ادبی، خودش یگانه مرجع تصمیم‌گیرنده باشد و [تعرض] هر شخص به این حق، اعم از حقیقی یا حقوقی منع گردد. ضمن آنکه مالکیت فکری مشتمل بر قواعدی مبنی بر شناسایی و حمایت از حقوق پدیدآورندگان و روابط آنها با مصرف‌کنندگان نسبت به محصول پدید آمده می‌باشد. (صالحی، ۱۳۸۶: ۴۰)

مالکیت ادبی و هنری یکی از بخش‌های تشکیل دهنده مالکیت فکری است. کپی‌رایت به عنوان یکی از ابعاد مالکیت ادبی و هنری، حقی است که به موجب آن به پدیدآورنده اثر ادبی اجازه داده می‌شود که نسبت به انتشار و فروش اثر ادبی، هنری یا علمی خویش با پشتوانه حمایتی که از سوی قانون گذار نسبت به او صورت می‌گیرد، تصمیم بگیرد. از این رو کپی‌رایت تمهیدی قانونی برای حمایت از حقوق مادی و اخلاقی پدیدآورندگان یا تولیدکنندگان آثار ادبی، هنری و علمی است که طرح و پایه ریزی شده است.

وجود کپی‌رایت در آثار ادبی و هنری، بهره‌بردار را از اثر را برای همه افراد محدود کرده است. برای مثال، شخصی که خریدار یک کتاب است، نمی‌تواند از آن کتاب بدون مجوز از دارنده کپی‌رایت نسخه‌برداری کند. هم چنین شخصی که یک cd مورد حمایت کپی‌رایت را خریداری می‌کند، نمی‌تواند به صورت قانونی، نواری از روی آن برای دوست‌اش کپی کند. ضمن آن که کپی‌رایت توانایی عمومی را در جامعه برای گسترش

بنابراین، کپی‌رایت حمایتی را مقرر می‌دارد که در پرتو آن کسانی که وقت زیادی را در تولید کالاهای فرهنگی و اطلاعاتی صرف کرده‌اند، مطمئن باشند که نه تنها سرمایه‌گذاری آنها جبران می‌شود، بلکه سود و شهرت مناسبی را نیز با این آثار بدست می‌آورند. (Bentley, ۲۰۰۱: ۳۴) صرف‌نظر از این که کدام یک از این دلایل را بپذیریم.

گفتار دوم: حمایت از کپی‌رایت

«کپی‌رایت» معادل اصطلاح «حق نسخه‌برداری» و «حق تکثیر و انتشار» است که ترجمه‌ای از اصطلاح «Copyright» می‌باشد. ضمن آن که این اصطلاح در نظام‌های رومی - ژرمنی به «حق مولف» شهرت دارد. اصطلاح «کپی‌رایت» در سال ۱۸۸۶ طی «کنوانسیون برن» وارد عرصه بین‌المللی گردید و به مسئولیت حمایت از کارهای ادبی و هنری اشاره کرد. (صالحی، همان: ۴۱)

صنعت فیلم‌سازی آمریکا، برآورد نموده است که سالانه حدود ۱ میلیارد دلار به دلیل کپی برداری غیرمجاز توسط دستگاه‌های ویدئویی ضرر می‌دهد و سالانه ده‌ها میلیون دلار برای تعقیب متجاوزان کپی‌رایت هزینه می‌شود. از این رو برای طرح دعوی علیه افرادی که به حقوق پدیدآورندگان آثار ادبی و هنری تعدی می‌نمایند، لازم است که آثار ادبی و هنری مورد حمایت قانون قرار گیرند. به همین مقصود قانون کپی‌رایت به چگونگی، مدت و انواع حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان پرداخته است. این قانون اعمال مجازات علیه متجاوزان به کپی‌رایت را برای احقاق حقوق مادی و اخلاقی صاحبان اثر لازم می‌داند.

الف) شرایط حمایت از اثر

برای این که آثار ادبی و هنری مورد حمایت قانون قرار گیرند، باید شرایطی داشته باشند:

۱) محسوس بودن شکل اثر

افکار و اندیشه‌ها مورد حمایت نیستند. تخیل‌ها باید از قالب ذهن خارج شوند و به صورت محسوس و عینی تجسم یابند، تا قابل حمایت باشند. موسیقی که ضبط شده، داستانی که نوشته شده و تصویری که در فیلم عکاسی ثبت شده است، از آثاری می‌باشند که شکل محسوس دارند. (الستی، ۱۳۸۳: ۳۱) بنابراین تا زمانی که یک ایده از چارچوب تخیل ذهنی خارج نشود و نمود خارجی پیدا نکند، قابلیت حمایت قانونی ندارد.

۲) اصالت اثر

اثری قابل حمایت است که ابتکاری و اصیل باشد. بدین معنی که مظهر شخصیت و منویات پدید آورنده و انعکاسی از افکار او باشد. اما نو بودن اثر، شرط نمی‌باشد. (عبادی، ۱۳۶۹: ۸۵) به عنوان نمونه اگر دو نقاش، از یک منظره تابلوهای مشابهی بکشند، بدون این که از هم تقلید کنند، اثر هر یک با توجه به این که نمایانگر شخصیت پدید آورنده آن است اصیل محسوب می‌شود.

اصالت می‌تواند دو گونه باشد:

۱) اصالت در محتوا: یعنی پدید آورنده اولین فردی باشد که آن را خلق کرده است. مانند نویسنده‌ای که برای نخستین بار در مورد واقعاتی داستان می‌نویسد.

۲) اصالت در تعبیر: پدید آورنده اثر از محتوایی که در گذشته وجود داشته است استفاده می‌کند و اثر دیگری می‌آفریند که دارای ویژگی ابتکار است. مانند متون

ترجمه یا اشعاری که با توجه به یک ضرب‌المثل سروده می‌شوند. (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۰: ۱۶۸)

به هر حال اصالت از هر نوع، وقتی وجود دارد که بیان‌کننده هویت اندیشه باشد و به آن جنبه استقلال دهد. بنابراین نو بودن شرط نمی‌باشد. به همین دلیل ممکن است اثر جدید صورتی تازه از اندیشه‌ای مبتذل و پیش پا افتاده باشد.

۳) اعلان مشخصات

دارا بودن مشخصات یا علامت‌های خاصی در روی آثار، از شرایط حمایت در ایران نمی‌باشد. یعنی به طور کلی لازم نیست، علامت خاصی روی آثار ادبی و هنری درج شود. اما در مورد صفحات یا نوارهای موسیقی و صوتی استثنایی وجود دارد که در ماده ۴ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی (۱۳۵۲) ذکر شده است:

«صفحات یا نوارهای موسیقی و صوتی در صورتی حمایت می‌شود که در روی هر نسخه یا جلد آن علامت بین‌المللی P لاتین در داخل دایره و تاریخ انتشار و نام و نشانی تولیدکننده و نماینده انحصاری و علامت تجاری ذکر شده باشد.»

پس در مورد صفحات یا نوارهای موسیقی و صوتی درج علامت بین‌المللی P برای حمایت از آنها الزامی است. برخلاف ایران، در آمریکا اعلان مشخصات از شرایط حمایت از اثر می‌باشد. صاحب اثر باید حرف C داخل دایره، تاریخ اولین انتشار و نام دارنده حقوق اثر را در کنار آن درج نماید. تا بر اساس قانون کپی‌رایت آمریکا قابل حمایت باشد. اما با پیوستن آمریکا به کنوانسیون برن (Bern convention, ۱۸۸۶) با توجه به اینکه در کنوانسیون برن اعلان مشخصات از شرایط حمایت نمی‌باشد، آمریکا قوانین خود را اصلاح نموده است. البته برای آثاری که پس از ماه مارس سال ۱۹۸۹ در آمریکا برای نخستین [بار] منتشر شده اند، اعلان مشخصات اختیاری می‌باشد. اما همواره درج آن توصیه شده است. زیرا درج اعلان، در واقع نوعی اطلاع‌رسانی به عموم افراد است که اثر، مورد حمایت است. در صورت عدم درج، کسی که حقوق پدید آورنده را نقض کرده است، می‌تواند در دادگاه ادعا کند که این اثر مورد حمایت بوده است، علم نداشته و این امر ممکن است در میزان خسارت تعیین شده از سوی دادگاه تأثیر بگذارد. حال آن که در کنوانسیون جهانی حق مولف ژنو (WCT, ۱۹۹۶) درج علامت P برای آثار صوتی و C برای حمایت از سایر آثار در نظر گرفته شده است. بنابراین برای حمایت از کپی‌رایت در عرصه بین‌الملل، اعلان مشخصات اثر دارای اهمیت است.

۴) ثبت اثر

ثبت اثر از شرایط حمایت قانونی در ایران نمی‌باشد. یعنی آثار بدون این که تشریفات ثبت را طی کرده باشند، در صورتی که سایر شرایط را دارا باشند از حمایت برخوردار خواهند بود. ماده ۲۱ قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان (۱۳۴۸) مقرر می‌دارد:

«پدیدآورندگان می‌توانند اثر و نام و عنوان و نشانه ویژه اثر خود را در مراکز که وزارت فرهنگ و هنر با تعیین نوع آثار، آگهی می‌نمایند به ثبت برسانند.»

از واژه «می‌توانند» در ماده فوق چنین برمی‌آید که ثبت اثر در حقوق ایران از شرایط حمایت از حقوق

پدیدآورندگان نمی‌باشد. اما اخذ تأییدیه فنی برای اقامه دعوی، در صورت نقض حقوق نرم‌افزارهای رایانه‌ای (۱۳۷۹) لازم می‌باشد. ماده ۹ قانون حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مقرر می‌نماید:

«دعوی نقض حقوق مورد حمایت این قانون در صورتی در مراجع قضایی مسموع است که پیش از اقامه ی دعوی، تأییدیه فنی یاد شده در ماده ۸ این قانون صادر شده باشد. در مورد حق اختراع، علاوه بر تأییدیه مزبور، تقاضای ثبت نیز باید به مرجع ذیربط تسلیم شده باشد.»

در رابطه با تشریفات ثبت اثر در ایران، مطابق آیین نامه اجرایی قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان (۱۳۵۰)، ثبت اثر طی درخواست نامه چاپی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی صورت می‌گیرد. مرجع ثبت اثر در تهران وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و در شهرستان‌ها ادارات کل فرهنگ و ارشاد اسلامی بود. این رویه از هفتم شهریور ماه ۱۳۸۱ تغییر کرده است. در حال حاضر ثبت آثار در کتابخانه ملی صورت می‌گیرد. هنرمندان و مؤلفان می‌توانند با مراجعه به کتابخانه ملی و ارائه یک نسخه از اثر خود، نسبت به ثبت اثر اقدام کنند.

به همین منظور فرم‌های ویژه‌ای بر اساس استانداردهای جهانی برای ثبت آثار تهیه شده است که اجرای این طرح با همکاری معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و کتابخانه ملی ایران انجام می‌شود.

اشکالی که در مورد این شرط وجود دارد این است که ثبت اثر از شرایط الزامی برای حمایت از حقوق پدید آورنده نمی‌باشد. هر چند که ثبت اثر، مالکیت پدید آورنده را بر اثر اثبات نمی‌کند، اما عمل ثبت، اماره شناسایی مالک است و در هنگامی که حقوق مادی و اخلاقی او در معرض تجاوز قرار می‌گیرند، در مقام اثبات ادعای او در دادگاه مفیده بوده و اثر شکلی دارد. ضمن آن که در موارد ثبت و تودیع اثر، می‌تواند مبنای انتشار اثر و مدت حمایت قانونی به حساب آید و در استیفای حقوق مادی او موثر باشد. (Hart, ۲۰۰۴: ۱۵۴)

پس، ثبت اثر موجب می‌گردد تا تشریفات رسیدگی راحت تر طی شود، چون ثبت اثر به نام پدید آورنده، اماره شناسایی مالک اثر می‌باشد. به عنوان مثال اگر شخص «الف» اثر عکاسی خود را ثبت نموده باشد و از شخص «ب» به دلیل انتشار و توزیع آن عکس بدون اجازه وی شکایت نماید و شخص «ب» ادعا کند که «الف» مالک آن اثر نمی‌باشد، چون اثر ثبت شده است، دادگاه آن را اماره‌ای بر مالک دانستن شخص «الف» می‌داند. در نتیجه بار اثبات این امر که ثبت اثر معتبر نیست برعهده شخص «ب» قرار می‌گیرد.

۵) مالیت داشتن اثر

معیار مالیت داشتن یک اثر در ایران تنها به ارزش اقتصادی آن بستگی ندارد. چراکه مالیت داشتن آن با توجه به عرف و نظم عمومی و اخلاق حسنه سنجیده می‌شود. (آیتی، ۱۳۷۵: ۸۲) در نظام قانونی کشور ما که مبتنی بر موازین شرعی است؛ آثاری وجود دارند که دارای ارزش اقتصادی می‌باشند، اما چون مبادله آن‌ها برخلاف نظم عمومی و اخلاق حسنه می‌باشد، مورد حمایت قانون قرار نمی‌گیرد. به عنوان مثال، یک فیلم مستهجن، یک شعر توهین آمیز و نظایر آن، از آثار قابل حمایت به شمار نمی‌آیند. چراکه مبنای قانون گذار این

است که از منافع و مصالح اجتماع حمایت کند و اگر اثری مخالف با اخلاق حسنه باشد از لحاظ شرعی و قانونی ارزش اقتصادی ندارد.

۶) شرط نخستین بار

بر اساس قانون ایران لازم است که چاپ یا پخش یا نشر یا اجرای اثر برای نخستین بار در ایران باشد. در این رابطه ماده ۲۲ قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان مقرر می‌دارد:

«حقوق مادی پدید آورنده موقعی از حمایت این قانون برخوردار خواهد بود که اثر برای نخستین بار در ایران چاپ یا پخش یا نشر یا اجرا شده باشد و قبلاً در هیچ کشوری چاپ یا نشر یا اجرا نشده باشد.»

لذا اگر یک اثر ادبی و هنری برای اولین بار در ایران چاپ یا پخش یا نشر یا اجرا نشده باشد، از حمایت برخوردار نخواهد بود. البته پیش نویس قانون مالکیت ادبی و هنری در این خصوص به غیر از ملاک نخستین انتشار در ایران یا انتشار ظرف مدت ۳۰ روز از انتشار نخستین در ایران، ضابطه تابعیت ایران یا سکونت در ایران را هم، در نظر گرفته است.

ب) مدت حمایت

در رابطه با مدت حمایت باید میان حقوق مادی و اخلاقی دارنده کپی‌رایت قائل به تفکیک شد. حقوق اخلاقی پدید آورنده محدود به زمان نیست و همواره مورد حمایت قانون قرار می‌گیرد. حتی پس از مرگ صاحب اثر، اگر کسی به حقوق اخلاقی او تعرض نماید، ضمانت اجرا خواهد داشت. اما قاعده کلی طبق ماده ۱۲ قانون حمایت حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان این است که حقوق مادی پدید آورنده در طول حیات او معتبر است و بعد از مرگ هم به مدت ۳۰ سال متعلق به وراثت یا شخصی است که این حقوق به موجب وصیت به او منتقل شده است. اگر پدیدآورنده وراثتی نداشت و حقوق خود را از طریق وصیت نیز به کسی واگذار نکرده بود، برای مدت ۳۰ سال، کلیه حقوق مادی متعلق به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بوده و پس از آن هر کسی می‌تواند از آن متمتع گردد.

مطابق اصول کلی در فقه اسلامی، اموال فردی که وارث ندارد باید در اختیار حاکم اسلامی قرار گیرد، که در این رابطه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، جانشین حاکم اسلامی است. در پیش نویس قانون مالکیت ادبی و هنری مدت حمایت از آثار، ۵۰ سال پس از مرگ پدیدآورنده تعیین شده است.

به موجب بند ۱ ماده ۷ کنوانسیون برن و همچنین موافقت‌نامه تریپس (TRIPS Agreement, ۱۹۹۵) و کنوانسیون جهانی حق مولف (World Intellectual Property convention, ۱۹۷۶)، مدت حمایت، ۵۰ سال پس از مرگ پدید آورنده اثر است. آشکار است که بین قانون رایج در ایران و قراردادهای بین‌المللی فوق، در زمینه مدت اعمال حمایت تفاوت وجود دارد. اما در پیش نویس قانون مالکیت ادبی و هنری دقیقاً مدت ذکر شده در کنوانسیون برن آمده است و قانون کپی‌رایت آمریکا نه تنها حداقل لازم را رعایت می‌کند بلکه مواعید طولانی تری را برای حمایت در نظر گرفته است. کنوانسیون رم (Rome Convention, ۱۹۶۱) حداقل حمایت را ۲۰ سال از تاریخی که اثر در آن ضبط شده یا برنامه اجرایی و نمایشی در آن به وقوع پیوسته

یا برنامه رادیویی و تلویزیونی پخش شده، شناسایی کرده است. در حالی که معاهده حق مولف ژنو حداقل دوره حمایت را در مورد آثار صوتی ۵۰ سال می‌شناسد و معاهده اجراکنندگان و آوا نگاشت‌ها (WPPT) حمایت از حقوق اجراکنندگان آثار را حتی پس از مرگ آنان تأمین می‌کند.

ج: آثار مورد حمایت

ماده ۲ قانون حمایت حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان اثرهای مورد حمایت را نام می‌برد:

۱. کتاب و رساله و جزوه و نمایشنامه و هر نوشته دیگر علمی و فنی و ادبی و هنری.

عبارت «هر نوشته دیگر» نمایانگر این است که مصداق‌های مورد اشاره، حصری نیستند و هر اثری که بیانگر شخصیت پدیدآورنده آن باشد، از جمله؛ مقاله‌های مطبوعاتی، فیلمنامه یا اقتباس و تلخیص از آثار دیگر، از حمایت قانونی برخوردار است.

۲. شعر و ترانه و سرود و تصنیف که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد.

آثار صوتی ضبط شده بر روی صفحه یا نوار یا هر وسیله دیگر یا اشعار و سرودهای نوشته شده مورد حمایت هستند

۳. اثر سمعی و بصری به منظور اجرا در صحنه‌های نمایش یا پرده سینما یا پخش از رادیو و تلویزیون که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد.

اثر رادیویی، برنامه‌ای است که برای پخش از رادیو، خلق یا مورد اقتباس قرار گرفته است. اثر تلویزیونی، مجموعه تصاویری است که بر اساس قواعد و ویژگی‌های خاص این رسانه پرداخته شده و در نهایت یک برنامه تلویزیونی را می‌سازد. (میلرسون، ۱۳۷۷: ۹) اثر سینمایی، تصاویر عکسبرداری شده متحرک توسط دستگاه سینما تو گراف است به شرطی که نمایانگر شخصیت و ابداعات و ابتکارات پدید آورنده آن باشد. (پودوفکین، ۱۳۷۰: ۲۶)

۴. اثر موسیقی که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد:

اثر موسیقی ترکیبی از چهار قسمت است که مورد حمایت قرار می‌گیرند:

الف) ملودی یا مایه اصلی آهنگ

ب) ریتم یا ضرب

ج) هارمونی (همسازی و هم آهنگی)

د) تنظیم

۵. نقاشی و تصویر و طرح و نقشه جغرافیایی ابتکاری و نوشته‌ها و خط‌های تزیینی و هرگونه اثر تزیینی و اثر تجسمی که به هر طریق و روش به صورت سایه یا ترکیبی به وجود آمده باشد.

۶. هرگونه پیکره (مجسمه)؛

جسمی که از گچ، فلز، سنگ و ... به شکل حیوان، انسان یا ... درست کنند.

۷. اثر معماری از قبیل طرح و نقشه ساختمان؛

این آثار باید دارای ویژگی ابتکاری و واجد جنبه‌های هنری باشند تا مورد حمایت قرار گیرند.

۸. اثر عکاسی که با روش ابتکاری و ابداع پدید آمده باشد؛

اثر عکاسی اصیل و ابتکاری مورد حمایت این قانون می‌باشد.

۹. اثر ابتکاری مربوط به هنرهای دستی یا صنعتی، نقشه قالی و گلیم؛

۱۰. اثر ابتکاری که بر پایه فرهنگ عام (فولکلور) یا میراث فرهنگی و هنر ملی پدید آمده باشد؛

فولکلور زیر مجموعه‌ای از دانش سنتی است که به آثار ادبی، هنری، خبری و کلیه اختراعاتی که بر اساس سنت و رسوم بشری مبتنی است، اشاره دارد. فرهنگ عامه از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود و متعلق به یک قوم است که با تکامل آن قوم گسترش می‌یابد. (زاهدی، ۱۳۷۹)

برای آثار فولکلور پدید آورنده خاصی را نمی‌توان معین کرد. چون اصولاً متعلق به یک ملت هستند و از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابند. در صورتی که پدیدآورنده خاصی داشته باشد طبق قوانین از آن حمایت خواهد شد. اما مسلماً تطبیق فولکلور با قوانین موجود برای حمایت از تمام مصداق‌های آن کافی نمی‌باشد.

ضمن آن که در مورد حمایت از فولکلور و مصداق‌های آن در سطح بین‌المللی هنوز تصمیمات قطعی وجود ندارد. اما در مواردی که فولکلور متعلق به یک ملت است، استفاده اعضای همان جامعه موجب تعرض به آن نمی‌شود. پس این دسته دعوی بیشتر در سطوح بین‌المللی مطرح می‌شود که دولت به نمایندگی از عموم مردم اقدام می‌نماید.

۱۱. اثر فنی که جنبه ابداع و ابتکار داشته باشد؛

این مورد ابهامات زیادی دارد و با آوردن واژه «فنی» به نظر می‌آید که بیشتر مربوط به مالکیت صنعتی باشد و به سختی می‌توان آن را به حمایت از نرم‌افزارهای رایانه‌ای گسترش داد. چراکه معمولاً در کشورهایی که قوانین حق مؤلف خود را شامل نرم‌افزار کرده اند، این موضوع را در اعداد آثار ادبی و نه یک اثر فنی محسوب کرده‌اند. تفسیر بند ۱۱ موجب اطلاق این عنوان به نرم‌افزار می‌شود که در عرف جهانی معمول نیست. چراکه تفسیر قانون به هر حال باید با توجه به اوضاع و احوال و قراین، منطقی باشد. در حالی که کشورهایی که مهد رایانه بوده‌اند مجبور شده‌اند با اصلاح قوانین خود به شمول آن‌ها به این پدیده نو تصریح کنند، چگونه ممکن است گفته شود عبارات قانون گذار ایرانی در گذشته دور، چندان افاده شده که نرم‌افزار رایانه‌ای را دربر گیرد. (صادقی نشاط، ۱۳۷۶: ۹۰) و اگر بگوییم که آثار مورد حمایت ذکر شده در این قانون جنبه تمثیلی دارد مشکلی که به وجود می‌آید در زمینه حمایت کیفری می‌باشد که با توجه به جزایی بودن قانون نمی‌توان آن را تفسیر موسع نمود.

این مقوله‌ها باید در دید وسیع سنجیده شود و حتی نرم‌افزارهای رایانه‌ای تحت عنوان آثار ادبی مورد حمایت این قانون قرار می‌گیرد. ماده ۱۰۱ قانون کپی‌رایت آمریکا در تعریف آثار ادبی بیان داشته است:

«آثاری ادبی هستند که به وسیله کلمات، اعداد یا دیگر علائم لفظی یا رقمی بیان می‌شوند صرف‌نظر از ماهیت آن‌ها که کتاب، نشریات، دست نوشته و ... باشد.» ملاحظه می‌شود که نظر مقنن این نمی‌باشد که آثار مورد حمایت حصری قلمداد شوند و برای حمایت از اثر در صورتی که شرایطی که در قانون کپی‌رایت آمریکا ذکر شده را دارا باشد، مورد حمایت قرار می‌گیرد و می‌توان با توجه به کلی بودن واژه‌ها، موارد دیگری را

16. Bently, Lionel and Brad Sherman; Intellectual Property, Patants, Copyright, Trademark, Allied Rights, Third, London, 2001

17. Bern Convention 1886

18. Haight Farley, Christine; Protection Copyright: is Intellectual Property the Answer?: American university-washington college of Law, 2006

19. Hart, Tina & Linda Fazzani; Intellectual Property Law, American university-washington college of Law, 2004

20. Rome Convention, 1961

21. Stim, Richard; Copyright Law, first edition, west legal studies, 2000

22. Trade Related Aspects Of Intellectual property Rights Agreement (TRIPs Agreement) 1995

23. WIPO Copyright Treaty (WCT) 1996

24. World Intellectual Property convention, 1976

Protection from Copyright and its Base in Intellectual Property

By: Javad Salehi, Yosef Ebrahimi Abstract:

Copyright as one of existence matters have root in old societies. Although, it had not been protect in legal or custom systems perfectly. More important and signal right in intellectual property is copyright. Copyright is preface and cause to profit from work.

Copying from work without permit of its writer is attack to personal freedom and personality. For this, only writer can permit his/her work to copy or to exhibit, or agree that others use his/her work for preparing combination or gather work. This side of intellectual property that attach in copyright issue, need protect. Cause of protection importance is that unlawful use of copyright to diminish creator spirit and society's culture.

For this purpose, in this article we examine base and protection characters of Iran in comparison with America laws and international documents about copyright.

Keywords:

Intellectual Property, Base, Copyright, Bern convention, TRIPs Agreement, Protection

و تکثیر آثاری که تولید کرده‌اند، بپردازند و از این منظر کلیه حقوق مادی خویش را نسبت به آثار تولیدی استیفاءکنند

نظام حقوقی معمول در راستای حمایت از کپی‌رایت با اجرای قوانین موجود نتوانسته است پاسخ‌گویی نیازهای جدید جامعه باشد و کارکرد موفقیت‌آمیزی ارائه دهد. قانون‌گذار در تدوین این قوانین از دستاوردها و تجربیات دیگر کشورهای پیش‌گام در حمایت از کپی‌رایت بهره‌نگرفته و به همین دلیل نتوانسته است معیارهای متناسبی با آنچه که در اسناد بین‌المللی مطرح شده است اتخاذ نماید. برای مبارزه با نقض کپی‌رایت به لحاظ تحولات روزافزون فکری و فرهنگی و پیش‌از همه پیشرفت‌های شگفت‌انگیز علمی و تکنولوژیک، ناگزیر به هماهنگ کردن قوانین و مقررات ملی با منافع در مناسبات و معاهدات بین‌المللی هستیم.

منابع:

۱. آیتی، حمید، حقوق آفرینش‌های فکری، تهران، نشر حقوقدان، چاپ اول، ۱۳۷۵
۲. اصلانی، حمیدرضا، حق اختراع با لحاظ موافقت‌نامه تریپس، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۱
۳. الستی، ساناز، حقوق کپی‌رایت ادبی و هنری، نشر میزان، چاپ اول، بهار ۱۳۸۳
۴. پیش‌نویس لایحه مربوط به حقوق مالکیت ادبی و هنری (گروه پژوهش مالکیت‌های ادبی و هنری پژوهشگاه فرهنگ و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با همکاری سازمان جهانی مالکیت معنوی)
۵. پودوفکین، ف. ا. فن سینما و بازیگری در سینما، ترجمه حسن افشار، تهران، انتشارات مرکز کرج، چاپ اول، ۱۳۷۰
۶. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، حقوق اموال، گنج دانش، چاپ دوم، ۱۳۷۰
۷. زاهدی، مهدی، گزارش همایش بین‌المللی سازمان جهانی مالکیت اختلاقی در خصوص حمایت از دانش سنتی، ۱۱-۹ نوامبر سال ۲۰۰۰، تایلند، سخنرانی در دانشکده حقوق دانشگاه علامه طباطبایی، مورخ ۲۱/۷/۹۷
۸. صادقی نشاط، امیر، حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای، سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۶
۹. صالحی، جواد، کپی‌رایت و تعامل آن با مالکیت فکری، مجله تعالی حقوق، ش ۱۸، اسفند ۱۳۸۶
۱۰. عبادی، شیرین، حقوق ادبی و هنری، انتشارات روشنگران، چاپ اول، ۱۳۶۹
۱۱. قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲
۱۲. قانون پنج‌ساله برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹
۱۳. قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۹
۱۴. قانون حمایت حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸
۱۵. میلسون، جرالد، فن برنامه‌سازی تلویزیونی، ترجمه مهدی رحیمیان، تهران، انتشارات سروش، چاپ دوم، ۱۳۷۷

نیز جزء آن قلمداد نمود. (Haight Farley, ۲۰۰۶: ۲۱۲)

بر اساس موافقت‌نامه تریپس حمایت کامل تری از آثار ادبی و هنری صورت می‌گیرد و از کشورهای عضو می‌خواهد که در قوانین خویش از نرم‌افزارهای رایانه‌ای نیز همانند آثار ادبی حمایت نمایند.

در معاهده‌های حق مولف و ایپو (Wept, Wct) به قواعد اساسی و تضمین‌کننده حمایت از کپی‌رایت در عصر دیجیتال پرداخته شده و این دو معاهده از آثار ادبی و هنری با توجه به شرایط زمان، که بهره‌گیری از آثار به صورت دیجیتالی از طریق شبکه‌های دوسویه امکان‌پذیر است و انتقال متن، صوت، تصویر و برنامه‌های رایانه‌ای از طریق اینترنت امری ساده می‌باشد، حمایت می‌نمایند. آمریکا با پیوستن به این معاهدات، مفاد معاهده‌های Wept و Wct را تحت عنوان قانون کپی‌رایت هزاره دیجیتالی (Dmca) در سال ۱۹۹۸ تصویب نمود.

در ایران، ابهام در زمینه حمایت از نرم‌افزارهای رایانه‌ای وجود داشت تا سرانجام بر اساس ماده ۱۶۰ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (مصوب ۷۹/۱/۱۷) گزارش‌های پژوهشی، پایان‌نامه‌ها و نرم‌افزارهای چندرسانه‌ای به عنوان آثار مشمول مفاد قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان قرار گرفتند

۱۲. هرگونه اثر مبتکرانه دیگر که از ترکیب چند اثر از اثرهای نامبرده پدید آمده باشد:

اگر اثر جدید، هویتی مستقل از اجزای خود داشته باشد و نشان‌گر ابتکار و ابداع‌های پدیدآورنده آن باشد مورد حمایت این قانون خواهد بود. در نتیجه اثر اشتقاقی که شامل ترجمه، اقتباس و تلخیص می‌شود، تحت این عنوان قرار می‌گیرد. قانون کپی‌رایت آمریکا از آثار اشتقاقی که بر اساس بهره‌گیری از یک یا چند اثر قبلی بوجود آمده در صورت بدیع بودن مثل ترجمه، اقتباس، تلخیص و از آثار تلفیقی که با جمع‌آوری و کنار هم قرار دادن آثار قبلی به گونه‌ای شکل گرفته‌اند که دارای اصالت می‌باشند مثل بیوگرافی‌ها، کتاب‌های راهنما، کاتالوگ‌ها و آثار جمعی، مثل روزنامه‌ها و دایره‌المعارف‌ها نیز حمایت می‌کند.

در بند ۱ ماده ۲ کنوانسیون برن به صورت تمثیلی از آثار تحت حمایت حقوق پدیدآورندگان نام برده شده که شامل همه آثار بدیع در حوزه‌های ادبی و علمی و هنری صرف‌نظر از شکل و قالب بیان آن‌ها می‌گردد و همچنین آثار مبتنی بر آثار دیگر، مانند ترجمه‌ها، آثار تلفیقی، تنظیمات موسیقایی و دیگر اشکال تغییر یافته آثار ادبی یا هنری نیز مورد حمایت هستند. (Stim ۲۰۰۰: ۲۵۱)

نتیجه‌گیری:

کپی‌رایت، شاخه‌ای از مالکیت ادبی و هنری از زیرمجموعه مالکیت فکری است که به ابداع‌کنندگان آثار ادبی مانند کتاب، داستان، شعر، نمایش‌نامه، متون مرجع، روزنامه‌های رایانه‌ای، پایگاه داده‌ها، فیلم، قطعات موسیقی و آثار هنری مانند نقاشی، طراحی، عکس و مجسمه، معماری، تبلیغات، نقشه‌های جغرافیایی و نقشه‌های مهندسی تعلق می‌گیرد. دارندگان این امتیاز می‌توانند برای یک دوره زمانی محدود نسبت به نشر